

Memorii**J**urnale

Radu Mărculescu s-a născut în 1915 la București. A urmat liceul Spiru Haret, în a cărui revistă, *Vlăstarul*, i-au fost publicate primele încercări literare, și și-a încheiat studiile universitare în 1938 cu o licență în Litere și Filozofie. Între 1939 și 1942 a predat limba română la liceele Gheorghe Lazăr și Aurel Vlaicu din Capitală; în același interval a publicat în periodice eseuri filozofice, studii literare și traduceri din lirica franceză. Mobilizat pe front, ia parte, ca ofițer în Armata Regală Română, la războiul antisovietic; în 1942, în urma bătăliei de la Cotul Donului, e luat prizonier. Ca represalii pentru participarea sa activă la rezistența din lagărele URSS a ofițerilor români împotriva prozelitismului ideologic și politic al puterii sovietice, va fi eliberat abia în 1951, după nouă ani de dure încercări. Între 1959 și 1964 are parte de o nouă detenție, de astă dată în spațiul concentraționar autohton, la Periprava, în urma unui simulacru de proces având drept capete de acuzare trei poeme pe care le scrisese, socotite subversive. Înainte de detenție își găsește de lucru în construcții; după eliberare, lucrează ca pictor de biserici. Atât între cele două detenții, cât și după 1964, este marginalizat și nu poate publica nimic. Evenimentele din decembrie 1989 îl găsesc cu mai multe manuscrise de sertar; printre acestea, poemul dramatic *Meșterul fără nume*, nominalizat pentru premiile UNITER din 1992 și ulterior difuzat ca teatru radiofonic, va fi publicat în volumul *Teatru: Meșterul fără nume. Magog* (Vitruviu, 2001). În 1991 începe să-și descrie, în pagini memorialistice, experiența concentraționară: volumul *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică* este urmat de *Mărturii pentru „Judecata de Apoi“ adunate din Gulagul românesc* (Aldine, 2005).

Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică a mai avut două ediții – la Albatros (2000) și Universal Dalsi (2007) – și a fost tradusă în germană (*Leid und Offenbarung in der sowjetischen Gefangenschaft*, C&N Verlag, Berlin, 2008). I s-a decernat Premiul Fundației Culturale *Magazin istoric* pentru cea mai bună carte de istorie apărută în 2000. Fragmente din carte, repovestite de autorul însuși, au fost incluse în filmul documentar *Prizonieri pe frontul de est*, realizat de Marius Herghelegiu.

RADU MĂRCULESCU

Pătimiri și iluminări
din captivitatea sovietică



HUMANITAS

BUCUREȘTI

Colecție coordonată de Oana Bârna

Redactor: Oana Bârna

Coperta: Andrei Gamaș

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

DTP: Denisa Becheru, Dan Dulgheru

Corector: Andreea Stănescu

Tipărit la C.N.I. „Coresi“

© HUMANITAS, 2010

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MĂRCULESCU, RADU

Pătîmiri și iluminări din captivitatea sovietică / Radu Mărculescu – București:

Humanitas, 2010

ISBN 978-973-50-2779-7

343.8(47)“1942/1948”(0:82-94)

821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30

C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.libhumanitas.ro

Ligiei, soției iubite și tovarășei
de periplu prin aberantul eon totalitar,
îi dedic această carte de pătimiri, dar
și de iluminări.

CĂDEREA ÎN PRIZONIERAT

Povestea prizonieratului meu începe cu bătălia din Cotul Donului (19–23 noiembrie 1942), care, împreună cu cea din nordul Africii (El Alamein, 23 octombrie–4 noiembrie 1942), va schimba cu totul cursul celui de al Doilea Război Mondial.

Bătălia aceasta avea să ducă, în câteva zile, la încercuirea și neutralizarea armatei române, ca și a unităților germane, italiene și ungare care o flancau, în condițiile unei catastrofe militare comparabile doar cu înfrângerea Marii Armate a lui Napoleon din iarna anului 1812.

În această gigantică încleștare în care se confruntau cu o ură paroxistică fanatisme ideologice, dar și fanatisme naționale și rasiale, înverșunarea atacanților, dar și disperarea celor în apărare – totul pe fundalul stihiiilor dezlănțuite ale iernii rusești –, destinul mă distribuise în rolul mărunț al unui sublocotenent rezervist de artilerie din Armata Regală Română. Făceam parte dintr-o divizie (a 5-a) care, amplasată pe malul drept al Donului, avea de apărut un front de 25 de kilometri (excesiv pentru condițiile de atunci ale războiului).

Începutul bătăliei mă prinsese într-o pauză de odihnă în bateria mea de tragere. Aceasta își avea obuzierele camuflate pe firul unei văi în al cărei mal abrupt ne săpaserăm, pentru iernat, adăposturi încăpătoare și bine întărite.

Sosisem cu echipa mea în baterie abia de cu seară, la capătul a trei zile petrecute la observatorul nostru înaintat, după

ce mă schimbasesc, ca de obicei, camaradul meu, sublocotenentul Furtună, rezervist și el. De altfel amândoi eram în mod alternativ oaspeți în baterie. Misiunea noastră adevărată, pe care ne-o îndeplineam pe rând, era la observatorul înaintat al divizionului, la faimosul *Șpiț*.

Din malul drept al Donului, aflat în mâinile noastre, pornea spre fluviu, tăind lunca ocupată de inamic, o coamă de deal ca un promontoriu, destul de înaltă, dar foarte îngustă pe creastă și foarte abruptă pe poale și în față. În vârful crestei era amplasat buncărul fortificat al observatorului, iar în spațiile lui, în adăposturi bine întărite, un pluton de infanterie cu mitraliere și aruncătoare de mine. Din acest observator, pe care-l moștenisem împreună cu numele *Spitz* (vârf) de la unitatea germană înlocuită de noi, se vedea, ca într-o panoramă, întregul dispozitiv inamic în fund, printre sălcii roșcate și stuful spelb, se bănuia unda sinilie a Donului. E de înțeles cât de jenant era pentru inamic acest observator înfipt ca un cui în coasta sa și ce n-ar fi dat ca să-l anihileze; iar pe de altă parte, cât de interesați eram noi să-l păstrăm, ca pe unicul loc de unde vedeam totul ca în palmă. De aceea, pe tot frontul, unde în general era acalmie, singurul punct permanent fierbinte era *Șpițul*. Atacuri și contraatacuri făceau ca fiecare metru cucerit, pierdut și recucerit să coste zeci de vieți, astfel că cei 50 de metri care despărțeau cele două linii inamice erau acoperiți de morții noștri și de ai lor, decent acoperiți de albul liștoliu al chiciurii și al brumei.

Nici atacurile artileriei lor de pe flancurile colinei nu aveau eficiență, dată fiind îngustimea coamei (10 metri) unde eram amplasați și asupra căreia trăgeau. Loviturile lor erau când prea scurte și cădeau pe povârnișul din față lor, când prea lungi și treceau creasta peste capul nostru, ca să cadă în tranșeele lor. Cât privește bombardamentele de aviație, rezultatele erau și

mai dezastruoase, majoritatea bombelor căzând pe povârnișuri, în capul lor, și niciodată pe cei 10 metri de creastă unde noi eram excelent adăpostiți. Dar rușii nu se lăsau; atacau neconținut, zi și noapte, necruțând nici muniție, nici vieți; însă *Șpițul* nu ceda.

Totuși, a sta trei zile și trei nopți sub un foc aproape neîntrerupt de mitraliere, branduri, artilerie și, nu arar, de aviație nu era lucru de joacă. Nu se putea dormi decât iepurește, un ceas, două, iar asta numai ziua, când focul se mai ostoia. Dar noaptea trebuia să fim cu ochii în patru, căci oricând o incursiune de sub râpă, târâș, pe burtă, ne putea strecura discret o grenadă pe coșul adăpostului. Așa că, după trei zile și trei nopți de încheștare, când la lăsarea întunericului, cu infinite precauții mă schimbam cu partenerul meu în acest cadrul al morții și mă îndreptam cu oamenii mei spre adăposturile bateriei de tragere, ne făceam cruce și-I mulțumeam lui Dumnezeu că ne-a mai scăpat cu viață încă o dată.

Iar acolo ne aștepta Sandu Sâmbotin, sublocotenent activ, prietenul și camaradul meu de grele încercări din campania anului trecut de la Odessa. Ne aștepta cu oale cu apă fiartă pe plită, pentru îmbăiat și despăducheat, apoi cu o mâncare caldă, cu un strop de vin, o cafea aromată și o țigară fină. (Dumnezeu știe de unde și le va fi procurat.) Iar în cele trei zile cât rămâneam în baterie nu aveam voie să facem nici o treabă, ci doar să dormim, să citim ori să ne facem corespondența, pentru a ne decrispa de tensiunea iadului din care veniserăm și în care urma să ne întoarcem.

În seara aceea însă, prietenul meu Sâmbotin nu era în apele lui. Ședea pe marginea patului și, în timp ce-și ungea încălțăminte, o pereche de bilgheri noi, englezești, de toată frumusețea, îmi servea noutățile ultimelor zile. Toate erau proaste și duceau logic la concluzia unui iminent și, mai ales, total atac al

rușilor. Cum îi va putea face față armata noastră, atât de rarefiat întinsă pe imensitatea frontului inamic, cu atât de largi spații între unități, prin care puteau pătrunde cu ușurință blindatele lor, ca să ne cadă în spate? Cum am fi putut închide noi aceste potențiale breșe, așa lipsiți de blindate cum ne găseam și cu muniția pe sponci? Iată atâtea întrebări ale căror răspunsuri duceau la inevitabila și necruțătoarea concluzie că s-ar putea să ne aștepte o cumplită catastrofă militară din care Dumnezeu știe cine și cum va scăpa.

„Eu unul am niște presimțiri negre, își încheie Sandu expozeul, contemplându-și bilgherii pedant lustruiți. Acum sau altă dată... nu cred că voi scăpa până la urmă cu viață din acest infernal malaxor de vieți omenești... Asta e!... Ce să ne mai vaităm?... Dar s-a făcut târziu... Hai să ne culcăm!“ și suflă în felinar.

„Cred că ești din cale-afară de pesimist, adăugai eu intrând sub pături. Nu poate fi dracu' chiar atât de negru. Apoi ai uitat să-i iei în calcul pe aliații noștri, nemții, cu blindatele lor și, mai ales, cu aviația lor!“

„Să dea Dumnezeu să fie cum zici tu, nu cum cred eu! îmi răspunse și-și trase pătura peste cap. Noapte bună!“

Dar numai bună nu putea fi noaptea aceea, frământată de insomnii și gânduri negre.

În zori ne trezirăm cu puternice și neîntrerupte bubuituri dinspre front. Era o dimineață cețoasă (19 noiembrie), de nu se vedea mai departe de vreo sută de metri. Sâmbotin puse mâna pe telefon și sună Șpițul. Mort... Linia fusese probabil distrusă de bombardament. Ce s-o fi întâmplat cu Furtună? Eram gata să trimitem pe fir echipa de telefoniști ca să repare rup-tura, când sună telefonul. Era chiar colonelul nostru, poreclit „Bircă“. În felul lui era un om foarte cumsecade, care se purta cu noi ca un părinte. Sfătos, pe un ton lejer, ca de șuetă (ca să

nu ne alarmeze, probabil), ne spuse în termeni criptici că frontul a fost spart la joncțiunea dintre divizia noastră (a 5-a) și a 9-a, că a căzut Șpițul, că o coloană de blindate ce se îndrepta spre noi a fost deocamdată oprită de infanterie și că trebuie să ne păstrăm calmul, să punem obuzierele în baterie pentru o confruntare directă cu tancurile, iar până la noi ordine, să avem *les chevaux en arrière*, adică, în termeni neînțeleși de inamic, să ne aducem pe aproape atelajele cu cai, ca să putem în orice moment s-o luăm la sănătoasa. Pardon! Să ne repleim „pe poziții dinainte stabilite“. Vestea ne-a înmărmurit. Parcă un vâl negru mi s-ar fi lăsat pe ochi. Căzuse Șpițul. Așadar, de ce ne fusese teamă nu scăpasem. Îmi amintii că în dimineața zilei de dinainte, pe un minunat soare de toamnă, tot filând prin lunetă păpurișul auriu prin care se străvedea albastrul Donului, în obiectivul meu a căzut, ca din întâmplare, o siluetă masivă, cineva îmbrăcat în haine de piele, cu o mână dând la o parte trestii, iar cu cealaltă arătând însoțitorilor cu o mișcare energetică direcția de urmat. Aceasta era chiar pe firul văii care trecea pe lângă observatorul meu. Apoi au dispărut cu toții, fără a-mi fi lăsat răgazul de a le onora prezența cu o salvă de obuze. Desigur, așa cum am și raportat mai sus, respectivul trebuie să fi fost un ștab mare, care indica alor săi direcția probabilului atac, exact pe firul văii Țăriței, zonă neapărată între cele două divizii, veriga noastră slabă.

Dar cu Furtună și cu oamenii lui ce s-o fi întâmplat? Vor fi putut ei să se retragă la timp, sau vor fi fost cășăpiți? Și mă înfiorai la gândul că aș fi putut fi eu acolo în locul lui. Dar ocazia nu era pierdută. Nu ne spusese colonelul să ne pregătim pentru o înfruntare directă cu blindatele inamicului? „Proiectil contra blindaj“, eterna confruntare din istoria războiului, ajunsese acum la noi la momentul adevărului. Care pe care?

Sâmbotin ordonă să se pună obuzierele în poziție de tragere.

Cu mâna pe cordițe, fiecare la postul lui, așteptam într-o încordare tăcută. Nici o vorbă. Nici o mișcare. Parcă eram o armată împietrită de puterea unei vrăji malefice pe albia unui timp suspendat.

Deodată, din ceață păru a se coagula niște mogâldețe. Măinile se încleștară pe cordița de tragere, privirile se îndreptară spre comandant în așteptarea ordinului. Dar, când formele începură a se mai desluși, ne-am dat seama că era schimbul nostru de la *Șpiț*, cu Furtună în cap. Era livid la față și epuizat. După ce trase dintr-un bidonaș câteva înghițturi fierbinți de ceai, își mai veni în fire și începu să ne povestească toată drama, moment cu moment: bombardamentele din zori ale artileriei lor, intense, neîntrerupte și înnebunitoare, apoi atacul masiv al blindatelor chiar pe valea Țăriței, pe care el doar le-a auzit, dar n-a putut să le și vadă din cauza ceții, și, tot din această cauză, neapariția aviației germane pe care contasem atât de mult. Însă tot această ceață le-a fost miraculos de salvatoare, permițându-le să părăsească *Șpițul*, împreună cu plutonul de infanterie care îl apăra, înainte ca *pehota* (infanteria) sovietică ce venea în camioane după tancuri, urlând și zbierând ca toți dracii, să-i atace pe la spate, într-o confruntare care nu le-ar fi lăsat nici o șansă. Ocrotiți de ceață, au pornit spre baterie, ținând în mână firul telefonic pe care însă l-au părăsit când era să dea peste ei un camion cu ruși beți care, în confuzia nebulozității, nici nu i-au băgat în seamă. Coloanele principale de blindate păreau, după zgomot, să se fi îndreptat spre flancurile diviziilor noastre, spre a-și finaliza încercuirea – spunea Furtună –, iar spre noi ar fi urmat să vină formațiuni subțiri rămase să curețe terenul. Deci, așa cum ne confirma și huruitul de șenile care se simțea apropiindu-se prin ceață, întâlnirea cu destinul era iminentă. Și iarăși se lăsă tăcerea aceea împietrită peste noi și toți ochii se ațintiră spre locul de unde avea să

apară vrăjmașul, anume pe firul văioagei noastre care se topea într-un lan nesecurat de secară, înaltă și deasă.

În sfârșit, din pâclă se întrupă silueta mătăhăloasă a unui car T34. Acesta înainta încet și prudent prin lan spre noi, fără să ne fi văzut, mai exact către obuzierul nr. 1, la luneta căruia mă găseam eu, ca ochitor. Îl prinsei între firele obiectivului.

„Trași numai la comanda mea!“ îi spun trăgătorului, căruia îi tremura cordița în mână. Așteptam să ajungă în dreptul unei răchite ca să-l lovesc cu maximum de precizie.

„Foc!“ strigai și, în aceeași clipă cu lovitura mea, care îl izbi în plin, acoperindu-l cu fumul albicios al exploziei, auzii în spatele meu o groaznică detunătură și un strigăt de durere. Tancul ne descoperise, oricât de bine camuflați eram. Trăsese și el, dar neprecis. Însă o schijă îl lovide în piept pe unul din servanții mei. Dar carul? Carul ce pățise? Absolut nimic. Lovitura mea îl izbise în plin, îl zdruncinase, dar nu-l străpunsese. Însă nici bine nu-i căzuse echipajului, închis în cabina de oțel, această detunătură care le va fi zdruncinat soldaților creierii și le va fi spart timpanele. Tancul, deși intact, în loc să înainteze spre noi și să ne strivească, a preferat să facă stânga împrejur și, lovit încontinuu în plin, dar ineficace, de salva întregii baterii, să dispară în fumul exploziilor, topindu-se în ceață. Pariul „proiectil contra blindaj“ era de data aceasta pierdut pentru noi.

Mă repezii la servantul rănit care se ridicase pe marginea adăpostului, văitându-se cu glas stins. Îi desfăcui mantaua. Schija nu-i străpunsese pieptul, căci vorbea și respira normal. Îl pansarăm și-l expediarăm la punctul sanitar.

Apoi Sâmbotin ne chemă pe amândoi ofițerii în buncăr. El socotea ca iminent un atac de tancuri. Aprecia ca ineficiență replica noastră cu obuzierele. Se văzuse clar. Lovisem în plin tancul, dar nu-l putusem perfora. Alți tanchiști cu mai

mult sânge rece ar fi putut, cu tot focul nostru, să ne strivească sub șenile. Ce era de făcut în această situație?

Singura soluție era să atacăm cu echipele noastre de vânători de care, constituite deja și antrenate să arunce sub șenile pachete cu grenade. Erau create trei echipe. Fiecare din noi își avea echipa lui. Ținând seama de ceață și de lanul înalt de secară prin care tancurile trebuiau să evolueze și ajutați și de puțin noroc, era cu puțință să ne apropiem nevăzuți de car și cu grenadele noastre să-i distrugem șenilele. Apoi un bidon cu benzină aprinsă sub motor l-ar fi scos definitiv din luptă. Era o soluție disperată, plină de riscuri, mai ales la un atac simultan de mai multe tancuri, care s-ar fi putut apăra reciproc. Dar altă soluție nu era.

Căzurăm de acord, iar ca totul să se desfășoare automat, fără ezitări (cine să atace la apariția primului car?), Sâmbotin puse pe masă un pachet cu cărți de joc și ne invită să tragem fiecare câte o carte. Furtună trase un valet, eu un decar, iar Sâmbotin, dama de pică. Zâmbi, puțin îngândurat, căci dama de pică era logodnica lui. Deci el era primul, Furtună, al doilea, iar eu, ultimul. Fiecare ne-am chemat oamenii și le-am spus ce aveau de făcut și care erau riscurile. Apoi, cu sacii plini de grenade, ne întinserăm la pământ în așteptare. Nu trecu mult și, anunțat de o puternică huruitură, ca un sforăit de zmeu, se desluși din ceață un T34.

„Al meu e“, rosti hotărât Sâmbotin și făcu semn oamenilor lui să-l urmeze. Curând dispărură în lanul de secară și în ceața prin care carul înainta prudent, scuipând din mitralieră la întâmplare o ploaie de gloanțe, fără să se întâmple ceva care să-l oprească. Deodată, pe turela lui apăru o siluetă: Sâmbotin. Ținându-se cu o mână de țeava tunului, cu cealaltă scotea din sac pachet după pachet cu grenade pe care le arunca la șenilă. Se auzeau exploziile, dar carul, imperturbabil, își urma

Cuprins

<i>Capitol pilot</i>	7
<i>Căderea în prizonierat</i>	24
De izbeliște, în bătaia stihurilor iernii rusești	35
Concert coral în stepă	41
Disperata goană	45
Începutul sfârșitului	50
Momentul „zero“	58
Prima percheziție	59
Halucinantă noapte	62
Anabasis	78
O „confuzie“ fonetică	79
Nevoia de frumusețe	88
Trădarea scoate primul colț	89
Între ură și milostenie	91
Prima lecție de marxism	94
Cu lupii și cu corbii pe urmele noastre	97
În fine, gara	97
Dureroașă despărțire	101
Glasul roților de tren: prima călătorie în bou-vagon	104
Terapeutică ficțiunii	108
<i>Tambov</i>	113
A doua călătorie în bou-vagon	119

<i>Oranki</i>	122
Carantina	126
Un recensământ ciudat	134
Sindromul foamei	137
Clubul	140
După carantină	148
Numărătoarea ca instrument de tortură	149
O „consultație“ medicală	160
Tifosul exantematic	163
O altă vizită NKVD-istă	167
<i>Schitul</i>	170
Italienii	173
O viață pentru un chiștoc	181
„Manechinele morții albe“	182
„Lege“ și „ordin“ în gândirea sovietică	183
Controlul medical	185
Cea dintâi primăvară în robie	187
...Miracolul	188
<i>Înapoi la Oranki</i>	195
Munca în prizonierat	196
O ședință de pomină	199
Și la Suzdal la fel	205
Achizitorul de suflete moarte	212
Plecarea diviziei T.V.	219
Uscătoria	223
Prizonierii vechi	228
„A suflat în lumânare“	236
Drama cu numele „23 August“	242

Lupta cu „urâtul“ în captivitate.	246
„Povestirea“	247
Spectacolul	250
Comisarul și <i>Marseieza</i>	252
Crăciunurile și revelioanele în prizonierat	255
<i>Don Giovanni</i> pe scena de la Oranki	257
<i>Bazarul iluziilor</i>	261
Destrămarea <i>Bazarului</i>	288
<i>Revizorul</i>	297
Cântecul Nibelungilor	301
În spital	302
6 august 1945: Schimbarea la față	304
<i>Monastîrka</i>	307
Mihai Răducanu	308
Pălpâiri de viață literară la Monastîrka	318
Zăpadă și sânge.	
Urmările Ialtei în sclavia sovietică	320
Un refuz periculos	321
Metamorfoze:	
din „prizonieri“ în „criminali de război“	325
Povești de iarnă de la Monastîrka	328
Răzbunarea lui Terlețchi	331
Cazul Ciutea	336
Semne	346
Correspondența	347
Revoltă în pântecul balenei	348
Raportul	352
Izolarea și greva foamei	355
Mândria și rușinea de a fi român	369
Biruința este fiica înfrângerii	370

O vară de interogatorii și de anchete	371
O nouă tentativă de asasinat.	
Ținta: Victor Clonaru	376
Tensiuni în sânul nostru	378
Ni se pregătește un transport – dar încotro?	380
Angoase atomice	388
Adio Oranki!	
Și nu te-aș mai vedea decât cu cruci pe turle	390
<i>Usciora sau „Gaura Dracului“</i>	393
Carantina	401
Izolatorul de la Gaura Dracului	405
Lupta cu șobolanii, puricii și ploșnițele	408
Tatonări și pregătiri pentru bătălia finală	410
Greva foamei de la Usciora	
(a doua la care am luat parte)	416
Francofonia lui Mitică Bălan	436
Întâlnire cu maiorul Rădoi	438
Primele victime din grupul nostru	440
Ungurii și greva lor de foame	441
O partidă de șah „internațională“	444
Presa sovietică și „noutățile“ din țară	447
Procesul Ahmatovei și al altor scriitori sovietici	451
Vinerea Mare	455
Plecarea de la Gaura Dracului	460
Drumul prin noaptea Sânzienelor	465
Kazan	472
<i>Morșansk</i>	485
Rondul cu petunii	488
Din ale căpitanului Nicolae Popescu-Tudor	
pătimiri și pățanii	492

Greva foamei de la Morșansk (a treia la care am luat parte)	496
În beciurile NKVD-ului de la Morșansk	500
Sfârșitul grevei: o înfrângere	503
Bilanțul unei înfrângeri	505
Noaptea șacalilor	508
Femeile din lagăr, polonezele și nemțoaicele	511
Japonezii	515
Teatrul japonez	518
Un mesager al taigalei	521
Transportul de bolnavi. Cazul căpitanului Bulancea	523
A șasea iarnă	524
Cântecul de leagăn al lui Mozart	527
O veste că un trăsnet: abdicarea regelui	528
Două plecări	530
Plecarea de la Morșansk	535
<i>Mihailovo</i>	536
Din nou confruntări pe tema muncii	539
Ni se fac „dosare“	541
Hipnolalia autodemascatoare	543
Biblioteca de la Mihailovo	544
<i>Odessa</i>	548
Un scurt popas: Nikolaevo	551
La lagărul din apropierea portului	557
Întâmplările unui compozitor belgian	562
<i>Copilul și Vremea</i>	567
<i>Prometeu</i>	572
Centenarul nașterii lui Eminescu	577

Willi Kern (Vasile Sâmbure)	580
„Împroprietărea“ în Uniunea Sovietică	583
Mitică Puștiu’	587
O evadare ca-n filme	590
Drama lui Vasile Cotea	598
Răfuială în măruntaiele NKVD-ului din lagăr	600
În lagărul din fostul sanatoriu, la atelierul de pictură	603
Tabloul cu vaci	609
Calul căpitanului Lungu	611
„Repatrierea“ prizonierilor	615
<i>Sighet</i>	625
Cele trei semne	626
<i>Bragadiru</i>	636
Fierbând în suc propriu și la foc scăzut	642
„...Sosește fericirea albită de dureri“	649